

Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (tredje avdelningen)

23 mars 2023 *

”Begäran om förhandsavgörande – Självständiga handelsagenter – Direktiv 86/653/EEG – Artikel 17.2 a – Upphörande av agenturavtalet – Handelsagentens rätt till gottgörelse – Villkor för beviljande – Rimlig gottgörelse – Bedömning – Uttrycket ”handelsagentens förlust av provision” – Provision på framtida affärer – Nya kunder som handelsagenten har skaffat – Befintliga kunder med vilka handelsagenten i betydande omfattning har ökat affärsvolymen – Engångsprovision”

I mål C-574/21,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Nejvyšší soud (Högsta domstolen, Republiken Tjeckien) genom beslut av den 29 juni 2021, som inkom till domstolen den 20 september 2021, i målet

QT

mot

O2 Czech Republic a.s.

meddelar

DOMSTOLEN (tredje avdelningen),

sammansatt av avdelningsordföranden K. Jürimäe (referent) samt domarna M. Safjan, N. Piçarra, N. Jääskinen och M. Gavalec,

generaladvokat: T. Čapeta,

justitiesekreterare: förste handläggaren M. Ferreira,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 15 september 2022,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

- QT, genom D. Rašovský, advokát,
- O2 Czech Republic a.s., genom L. Duffek och M. Olík, advokáti,

* Rättegångsspråk: tjeckiska.

- Tjeckiens regering, genom T. Machovičová, O. Serdula, M. Smolek och J. Vlácil, samtliga i egenskap av ombud,
- Tysklands regering, genom J. Möller, U. Bartl, J. Heitz och M. Hellmann, samtliga i egenskap av ombud,
- Europeiska kommissionen, genom L. Armati, M. Mataija och P. Němečková, samtliga i egenskap av ombud,

och efter att den 24 november 2022 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artikel 17.2 a i rådets direktiv 86/653/EEG av den 18 december 1986 om samordning av medlemsstaternas lagar rörande självständiga handelsagenter (EGT L 382, 1986, s. 17; svensk specialutgåva, område 6, volym 2, s. 150).
- 2 Begäran har framställts i ett mål mellan handelsagenten QT och bolaget O2 Czech Republic a.s. angående en begäran om gottgörelse på grund av att handelsagenturavtalet mellan handelsagenten och bolaget har upphört att gälla.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

- 3 Andra och tredje skälen i direktiv 86/653 har följande lydelse:

”Skillnaderna inom gemenskapen mellan de nationella lagarna om handelsrepresentation påverkar i hög grad konkurrensvillkoren för och utövandet av denna näringsverksamhet samt försämrar både det befintliga skyddet för handelsagenter gentemot deras huvudmän och skyddet för affärsuppställningar. Dessutom är dessa skillnader av sådant slag att de försvårar möjligheterna att ingå och genomföra avtal om handelsrepresentation mellan huvudman och handelsagent i olika medlemsstater.

Varuhandeln mellan medlemsstaterna bör ske på villkor liknande dem som gäller inom ett enskilt medlemsland, vilket nödvändiggör ett inbördes närmande mellan medlemsstaternas rättssystem i den utsträckning som krävs för en väl fungerande gemensam marknad. I detta hänseende undanröjs inte de ovannämnda skillnaderna genom föreskrifterna om lagvalsklausuler, även om de skulle göras likformiga, och därför är den föreslagna harmoniseringen nödvändig, trots att dessa föreskrifter finns.”

- 4 Artikel 1 i direktivet har följande lydelse:

”1. De harmoniseringsåtgärder som fastställs i detta direktiv skall tillämpas på medlemsstaternas lagar och andra författningar om förhållandet mellan handelsagenter och deras huvudmän.

2. Med handelsagent avses i detta direktiv en självständig agent med varaktig behörighet att förhandla om försäljning eller köp av varor för en annan persons räkning, här nedan kallad huvudman, eller att förhandla om och slutföra sådana affärsuppgörelser i huvudmannens namn och för dennes räkning.

...”

5 Artikel 6 i nämnda direktiv har följande lydelse:

”1. Om parterna inte har slutit något avtal om ersättning skall handelsagenten ha rätt till den ersättning som normalt utgår på den plats där verksamheten utövas för det slag av varor som agenturavtalet avser, förutsatt att ersättningen inte understiger den nivå som fastställts i medlemsstatens föreskrifter. Om någon sådan sedvänja inte föreligger har handelsagenten rätt till skälig ersättning med avseende på samtliga omständigheter kring affärsuppgörelsen.

2 Varje del av ersättningen som varierar med affärsuppgörelsernas antal eller värde skall anses utgöra provision vid tillämpningen av detta direktiv.

3 Artikel 7-12 skall tillämpas endast om handelsagenten helt eller delvis uppstår ersättning i form av provision.”

6 Artikel 7 i samma direktiv har följande lydelse:

”1. Handelsagenten skall ha rätt till provision på avtal som ingås under avtalstiden

i de fall då dessa träffats som ett resultat av hans medverkan, eller

b) i de fall då dessa ingås med tredje man, som han tidigare skaffat som kund för samma slags uppgörelser.

2. Handelsagenten skall även ha rätt till provision på avtal som ingås under avtalstiden

– antingen i de fall då han anförtrotts ett visst bestämt geografiskt område eller en viss bestämd kundkrets,

– eller i de fall då han har ensamrätt till ett visst bestämt geografiskt område eller en viss bestämd kundkrets,

och i de fall då affärsuppgörelsen har träffats med en kund som tillhör detta område eller denna grupp.

Medlemsstaterna skall i sin lagstiftning ta in endera av de möjligheter som anges i de båda strecksatserna ovan.”

7 Artikel 8 i direktiv 86/653 har följande lydelse:

”Handelsagenten skall ha rätt till provision på avtal som ingås efter det att agenturavtalet upphört att gälla

om affärsuppgörelsen huvudsakligen kan anses bero på handelsagentens insatser under avtalstiden och om avtal ingås inom skälig tid efter det att agenturavtalet upphört att gälla, eller

om huvudmannen eller handelsagenten under de omständigheter som beskrivs i artikel 7 mottagit en order från tredje man innan agenturavtalet upphörde att gälla.”

8 Artikel 17 i direktivet har följande lydelse:

”1. Medlemsstaterna skall vidta de åtgärder som behövs för att se till att handelsagenten efter det att agenturavtalet upphört att gälla får ersättning i överensstämmelse med punkt 2 eller får skadestånd i överensstämmelse med punkt 3.

2. a) Handelsagenten skall ha rätt till gottgörelse, om och i den mån som

- han har skaffat huvudmannen nya kunder eller i betydande omfattning har ökat affärsvolymen med befintliga kunder och affärerna med dessa kunder fortsätter att ge huvudmannen ansevärda fördelar, och
- betalningen av denna gottgörelse är rimlig med hänsyn till samtliga omständigheter och då särskilt handelsagentens förlust av provision på affärer med dessa kunder. Medlemsstaterna kan föreskriva, att dessa omständigheter även skall innefatta tillämpningen av en konkurrensklausul i den bemärkelse som avses i artikel 20.

b) Gottgörelsens storlek får inte överskrida ett belopp motsvarande en årlig ersättning beräknad med utgångspunkt från handelsagentens genomsnittliga årsersättning under de senaste fem åren. Om avtalet ingåtts inom de senaste fem åren, beräknas gottgörelsen med utgångspunkt från genomsnittsansättningen under perioden i fråga.

c) Beviljandet av sådan gottgörelse skall inte hindra handelsagenten från att kräva skadestånd.

3. Handelsagenten skall ha rätt till ersättning för den skada han tillfogas som en följd av att hans affärsförbindelser med huvudmannen upphört.

Sådan skada skall anses ha uppstått i synnerhet när affärsförbindelserna upphör

- under omständigheter som berövar handelsagenten den provision som han skulle ha uppburit enligt agenturavtalet samtidigt som huvudmannen dragit stora fördelar av handelsagentens insatser, och/eller
- under omständigheter som inte tillåtit handelsagenten att avskriva de kostnader och utgifter som han åsamkats vid fullgörandet av agenturavtalet på huvudmannens inrådan.

4. Rätt till ersättning enligt punkt 2 eller till skadestånd enligt punkt 3 föreligger även när agenturavtalet upphör att gälla till följd av handelsagentens frånfalle.

5. Handelsagenten skall förlora rätten till ersättning enligt punkt 2 eller till skadestånd enligt punkt 3 om han inte till huvudmannen inom ett år efter det att avtalet upphört att gälla har anmält sin avsikt att hävda sina rättigheter.

6. Inom åtta år efter det att detta direktiv har anmälts skall kommissionen förelägga rådet en redogörelse för tillämpningen av denna artikel och, om så krävs, förelägga rådet ändringsförslag.”

9 I artikel 18 i nämnda direktiv preciseras följande:

”Den gottgörelse eller det skadestånd som avses i artikel 17 skall inte betalas ut

- a) i de fall då huvudmannen sagt upp agenturavtalet på grund av försummelse som kan anses bero på handelsagenten och som enligt nationell lagstiftning skulle motivera en omedelbar hävning av agenturavtalet,
- b) i de fall då handelsagenten har sagt upp agenturavtalet, med mindre än att denna uppsägning är berättigad till följd av omständigheter som beror på huvudmannen eller på grund av ålder, svaghet eller sjukdom hos handelsresanden, dvs. att det inte rimligtvis kan krävas av honom att han fortsätter sin verksamhet,
- c) i de fall då handelsagenten med huvudmannens samtycke överläter sina rättigheter och skyldigheter enligt agenturavtalet på annan person.”

10 I artikel 19 i samma direktiv föreskrivs följande:

”Parterna får inte avtala om avvikelse från bestämmelserna i artikel 17 och 18 till men för handelsagenten före agenturavtalstidens utgång.”

Tjeckisk rätt

11 I 652 § 1 zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník (lag nr 513/1991 om handel), i den lydelse som var tillämplig i det nationella målet (nedan kallad handelslagen), föreskrevs i huvudsak att handelsagenten genom ett agenturavtal åtar sig att förhandla om samt slutföra affärer med kunder och att genomföra affärer i huvudmannens namn samt för dennes räkning.

12 I 669 § 1 i denna lag, genom vilken artikel 17.2 a i direktiv 86/653 införlivades med den tjeckiska rättsordningen, föreskrevs följande:

”Handelsagenten ska ha rätt till gottgörelse när agenturavtalet upphör att gälla om

- a) han har skaffat huvudmannen nya kunder eller i betydande omfattning har ökat affärsvolymen med befintliga kunder och affärerna med dessa kunder fortsätter att ge huvudmannen ansevliga fördelar, och
- b) betalningen av denna gottgörelse är rimlig med hänsyn till samtliga omständigheter och då särskilt handelsagentens förlust av provision på affärer med dessa kunder.

...”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

- 13 Den 1 januari 1998 ingick klaganden i det nationella målet ett handelsagenturavtal med den rättsliga föregångaren till O2 Czech Republic (nedan även kallad O2 Czech Republic). Avtalsförhållandet upphörde den 31 mars 2010. Avtalet avsåg erbjudande och försäljning av telekommunikationstjänster som detta bolag tillhandahåller, leverans och försäljning av mobiltelefoner, tillhör till mobiltelefoner och, i förekommande fall, andra varor samt kundservice.
- 14 Enligt avtalet erhöll klaganden i det nationella målet en engångsprovision för varje avtal som han ingick för O2 Czech Republics räkning.
- 15 Under åren 2006 och 2007 skaffade klaganden i det nationella målet O2 Czech Republic nya kunder och ingick nya avtal med befintliga kunder. Till följd av den maximala abonnemangstiden hade dessa avtal löpt ut när det här aktuella agenturavtalet upphörde att gälla, det vill säga den 31 mars 2010.
- 16 För avtal ingångna åren 2008 och 2009 var däremot sammanlagt 431 abonnemang, av vilka 155 var nya abonnemang och 276 var ändrade befintliga abonnemang, fortfarande giltiga den 31 mars 2010. Klaganden i det nationella målet har erhållit provision av O2 Czech Republic för dessa avtal.
- 17 Enligt klaganden i det nationella målet hade bolaget emellertid inte betalat ut den gottgörelse som det var skyldigt honom enligt 669 § 1 i handelslagen, genom vilken artikel 17.2 a i direktiv 86/653 införlivats, och yrkade därför att Obvodní soud pro Prahu 4 (Distriktsdomstol nr 4 i Prag, Republiken Tjeckien) skulle förplikta O2 Czech Republic att betala 2 023 799 tjeckiska kronor (CZK) (cirka 82 000 euro) till honom.
- 18 Nämnda domstol ogillade talan med motiveringen att klaganden i det nationella målet inte hade visat att affärerna med kunder som han hade skaffat bolaget fortsatte att ge O2 Czech Republic ansenliga fördelar efter det att agenturavtalet i fråga hade löpt ut.
- 19 Efter överklagande fastställdes detta beslut av Městský soud v Praze (Stadsdomstolen i Prag, Republiken Tjeckien). Genom dom av den 27 november 2019 framhöll nämnda domstol att den engångsprovision som avtalats mellan avtalsparterna hade betalats ut till klaganden i det nationella målet i vederbörlig ordning. Nämnda domstol konstaterade att argumentet att klaganden hade rätt till provision som skulle ha kunnat erhållas inte styrkte hans rätt till en gottgörelse. Klaganden i det nationella målet hade visserligen skaffat nya kunder och utvecklat affärerna med befintliga kunder, vilka O2 Czech Republic kunde dra fördel av även efter det att nämnda avtal hade upphört att gälla. Bolaget hade emellertid redan betalat provision till honom i enlighet med agenturavtalet. Enligt nämnda domstol var betalningen av denna gottgörelse inte rimlig, i den mening som avses i 669 § 1 b i handelslagen, och överklagandet skulle ogillas redan av detta skäl.
- 20 Klaganden i det nationella målet överklagade denna dom till Nejvyšší soud (Högsta domstolen, Republiken Tjeckien), som är den hänskjutande domstolen i förevarande mål.
- 21 Klaganden i det nationella målet har i sitt överklagande kritiserat nämnda domstols fasta rättspraxis avseende 669 § 1 b i handelslagen, enligt vilken ”handelsagentens förlust av provision” avser provision som han skulle ha uppburit på redan ingångna avtal, det vill säga avtal som

agenten själv har ingått eller med avseende på vilka han i betydande omfattning har ökat affärsvolymen. Han har tvärtom hävdad att detta begrepp ska omfatta provision som agenten skulle ha erhållit på avtal vilka huvudmannen ingått, efter det att agenturavtalet löpt ut, med kunder som nämnda agent skaffat eller med vilka han i betydande omfattning har ökat affärsvolymen under fullgörandet av agenturavtalet.

- 22 Den hänskjutande domstolen har påpekat att dess rättspraxis skiljer sig från tysk rättspraxis. Enligt denna praxis avser "handelsagentens förlust av provision" provision som är hänförlig till avtal som handelsagenten skulle ha ingått för huvudmannens räkning om agenturavtalet hade fortsatt att gälla. Enligt denna tyska rättspraxis kan handelsagenten dessutom, även om handelsagenten till följd av tillämpning av engångsprovision inte förlorar någon provision, ändå ha rätt till gottgörelse. Det råder således allvarliga tvivel om hur artikel 17.2 a i direktiv 86/653 ska tolkas.
- 23 Mot denna bakgrund beslutade Nejvyšší soud (Högsta domstolen, Republiken Tjeckien) att vilandeförklara målet och ställa följande frågor till EU-domstolen:
- "1) Ska uttrycket 'förlust av provision' i den mening som avses i artikel 17.2 a andra strecksatsen i direktiv [86/653] tolkas så, att det även omfattar provision för ingående av avtal som handelsagenten skulle ha ingått, om agenturavtalet inte hade upphört att gälla, med kunder som han skaffat för huvudmannen eller med vilka agenten i betydande omfattning ökat affärsvolymen?
- 2) Om så är fallet, under vilka förutsättningar gäller detta även för en så kallad engångsprovision för ingående av avtal?"

Huruvida domstolen är behörig och tolkningsfrågorna kan tas upp till prövning

- 24 För det första, vad gäller domstolens behörighet att besvara tolkningsfrågorna, ska det till att börja med påpekas att det aktuella handelsagenturavtalet ingicks den 1 januari 1998, det vill säga före Republiken Tjeckiens anslutning till Europeiska unionen den 1 maj 2004. Detta avtal var bindande för parterna i det nationella målet fram till den 31 mars 2010, då O2 Czech Republic sade upp avtalet. Eftersom det är de rättsliga följderna av uppsägningen, vilka uppstod efter Republiken Tjeckiens anslutning till Europeiska unionen, som är föremål för tvisten vid den nationella domstolen, är direktiv 86/653 tillämpligt i tiden (*ratione temporis*) i målet.
- 25 Därefter, vad gäller direktivets materiella tillämpningsområde framgår det av dess artikel 1.2 att det endast är tillämpligt på försäljning eller köp av varor och inte på tillhandahållande av tjänster. Föremålet för det aktuella handelsagenturavtalet är såväl försäljning av varor som tillhandahållande av tjänster. Det omfattas således endast delvis av det materiella tillämpningsområdet.
- 26 Det framgår emellertid av 652 § i handelslagen att den tjeckiska lagstiftaren, vid införlivandet av direktiv 86/653 med den tjeckiska rättsordningen, beslutade att inkludera alla uppdrag som en handelsagent kan ha och således har avsett att tillämpa bestämmelserna i detta direktiv såväl på köp och försäljning som på tillhandahållande av tjänster.

- 27 Det framgår dock av fast rättspraxis att när en reglering i nationell lagstiftning av rent inhemska situationer är anpassad till den reglering som har valts i unionsrätten, för att bland annat förhindra diskriminering av nationella medborgare, snedvridning av konkurrensen eller för att säkerställa ett och samma förfarande i jämförbara situationer, föreligger det ett klart intresse av att de bestämmelser eller begrepp som har hämtats från unionsrätten tolkas på ett enhetligt sätt, oberoende av de omständigheter under vilka de ska tillämpas, detta för att i framtiden undvika skilda tolkningar (dom av den 3 december 2015, Quenon K., C-338/14, EU:C:2015:795, punkt 17 och där angiven rättspraxis).
- 28 Härav följer att den omständigheten att det avtal som är i fråga i det nationella målet avser såväl varor som tjänster inte hindrar att domstolen besvarar de tolkningsfrågor som ställts av den hänskjutande domstolen.
- 29 Av ovanstående överväganden framgår således att domstolen är behörig att besvara dessa frågor.
- 30 För det andra har O2 Czech Republic hävdats att nämnda frågor inte kan tas upp till sakprövning eftersom de inte är relevanta för att avgöra det nationella målet.
- 31 EU-domstolen erinrar om att det av fast rättspraxis framgår att det, inom ramen för det samarbete mellan EU-domstolen och de nationella domstolarna som införts genom artikel 267 FEUF, uteslutande ankommer på den nationella domstolen, vid vilken målet anhängiggjorts och vilken har ansvaret för det rättsliga avgörandet, att mot bakgrund av de särskilda omständigheterna i målet bedöma såväl om ett förhandsavgörande är nödvändigt för att döma i saken som relevansen av de frågor som ställs till EU-domstolen. EU-domstolen är följaktligen i princip skyldig att meddela ett förhandsavgörande när de frågor som ställts avser tolkningen av unionsrätten (dom av den 14 juli 2022, Volkswagen, C-134/20, EU:C:2022:571, punkt 56 och där angiven rättspraxis).
- 32 Av detta följer att frågor som rör unionsrätten presumeras vara relevanta. En tolkningsfråga från en nationell domstol kan bara avvisas då det är uppenbart att den begärda tolkningen av unionsrätten inte har något samband med de verkliga omständigheterna eller saken i det nationella målet eller då frågeställningen är hypotetisk eller EU-domstolen inte har tillgång till sådana uppgifter om de faktiska eller rättsliga omständigheterna som är nödvändiga för att kunna ge ett användbart svar på de frågor som ställts till den (dom av den 14 juli 2022, Volkswagen, C-134/20, EU:C:2022:571, punkt 57 och där angiven rättspraxis).
- 33 I förevarande fall har den hänskjutande domstolen inte bara, i sin begäran om förhandsavgörande, lämnat en tillräcklig beskrivning av de skäl som föranlett den att be domstolen om en tolkning av direktiv 86/653, utan även för skälen till att den anser att en sådan tolkning är nödvändig för att avgöra det nationella målet.
- 34 Under dessa omständigheter ska frågorna upptas till sakprövning.

Prövning av tolkningsfrågorna

Den första frågan

- 35 Domstolen erinrar inledningsvis om att tolkningen av artikel 17 i direktiv 86/653, som den första frågan avser, ska ske mot bakgrund av det mål som eftersträvas med direktivet och det system som det inrättar. Målet med direktivet är att harmonisera medlemsstaternas rättsregler vad gäller rättsförhållandet mellan parterna i handelsagenturavtal (se, för ett liknande resonemang, dom av den 3 december 2015, Quenon K., C-338/14, EU:C:2015:795, punkt 21 och 22 samt angiven rättspraxis).
- 36 Såsom framgår av andra och tredje skälen i direktiv 86/653 syftar det till att skydda handelsagenter gentemot deras huvudmän, att främja skyddet för affärsuppgörelser och att underlätta varuhandel mellan medlemsstaterna genom ett inbördes närmande mellan medlemsstaternas rättssystem vad gäller handelsrepresentation. I detta syfte finns det i artiklarna 13–20 i direktivet regler om ingående och uppsägning av agenturavtal (dom av den 3 december 2015, Quenon K., C-338/14, EU:C:2015:795, punkt 23 och där angiven rättspraxis).
- 37 I fråga om uppsägning av agenturavtal åläggs medlemsstaterna enligt artikel 17 i direktivet att införa ett system för gottgörelse av handelsagenten och de ges möjlighet att välja mellan två former av gottgörelse, antingen en ersättning som fastställs i enlighet med kriterierna i punkt 2 i samma artikel, det vill säga systemet med kundersatzning, eller ersättning för skada enligt de kriterier som är angivna i punkt 3 i artikeln, det vill säga systemet med skadestånd (dom av den 3 december 2015, Quenon K., C-338/14, EU:C:2015:795, punkt 24 och där angiven rättspraxis).
- 38 Enligt begäran om förhandsavgörande har Republiken Tjeckien valt systemet med kundersatzning enligt artikel 17.2 i direktiv 86/653.
- 39 Systemet med kundersatzning består av tre moment. Det första momentet avser att inledningsvis fastställa värdet av de fördelar som huvudmannen fått till följd av affärer med de kunder som handelsagenten har skaffat, i enlighet med kriterierna i artikel 17.2 a första strecksatsen. Det andra momentet syftar därefter till att i enlighet med andra strecksatsen i nämnda artikel 17.2 a kontrollera huruvida det belopp som fastställts på grundval av de kriterier som beskrivits ovan är skäligt med hänsyn till samtliga omständigheter i det enskilda fallet, och då särskilt handelsagentens förlust av provision. Slutligen, enligt det tredje momentet, får ersättningen inte överstiga det högsta belopp som är föreskrivet i artikel 17.2 b i direktivet, vilket endast är aktuellt om det belopp som är resultatet av de båda föregående beräkningsmomenten överstiger nämnda högsta belopp (se, för ett liknande resonemang, dom av den 3 december 2015, Quenon K., C-338/14, EU:C:2015:795, punkt 28 och där angiven rättspraxis).
- 40 I förevarande fall avser den första frågan särskilt innebörden av uttrycket ”handelsagentens förlust av provision” i artikel 17.2 a andra strecksatsen i direktiv 86/653, vilket formellt motsvarar det andra momentet i nämnda system med kundersatzning. Det framgår emellertid av beslutet om hänskjutande att det problem som den hänskjutande domstolen har tagit upp är mer allmänt och att det inte endast rör det andra momentet. Det avser nämligen även de omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av de fördelar som huvudmannen behåller efter det att agenturavtalet upphört att gälla, vilket hör till det första momentet i samma system, och inte enbart beräkningen av motsvarande ersättning i syfte att göra den skälig.

- 41 Den hänskjutande domstolen ska således anses ha ställt den första frågan för att få klarhet i huruvida artikel 17.2 a i direktiv 86/653 ska tolkas så, att provision som handelsagenten skulle ha uppburit för det fall agenturavtalet hade fortsatt att gälla, på grund av avtal som ingåtts efter det att agenturavtalet upphört att gälla, med nya kunder som agenten skaffat huvudmannen före agenturavtalets upphörande eller med kunder med vilka handelsagenten i betydande omfattning har ökat affärsvolymen före agenturavtalets upphörande, ska beaktas vid fastställandet av den gottgörelse som avses i artikel 17.2 i detta direktiv.
- 42 För det första föreskrivs i artikel 17.2 a i nämnda direktiv, jämförd med artikel 17.1 i samma direktiv, villkoren för att en handelsagent ska ha rätt till gottgörelse efter det att agenturavtalet upphört. Nämnda artikel innehåller närmare uppgifter om hur denna gottgörelse ska beräknas. Handelsagentens rätt till gottgörelse enligt dessa bestämmelser är således avhängig av att avtalsförhållandet med huvudmannen har upphört (se, för ett liknande resonemang, dom av den 19 april 2018, CMR, C-645/16, EU:C:2018:262, punkt 23).
- 43 Såsom generaladvokaten har påpekat i punkt 53 i sitt förslag till avgörande preciseras det i artikel 17.2 a första strecksatsen i direktiv 86/653 att handelsagenten har rätt till gottgörelse om två kumulativa villkor är uppfyllda. För det första ska handelsagenten ha skaffat huvudmannen nya kunder eller i betydande omfattning ökat affärsvolymen med befintliga kunder. För det andra måste huvudmannen fortfarande ha betydande fördelar till följd av affärsuppgörelser med dessa kunder.
- 44 Både användningen av adverbena ”encore”, ”noch”, ”fortsat”, ”nadále”, ”todavía” ”ancora”, ”nadal”, ”ainda”, ”nog” och ”nad'alej” i den franska, tyska, danska, tjeckiska, spanska, italienska, polska, portugisiska, nederländska respektive slovakiska språkversionen av nämnda bestämmelse samt av verbformerna ”продължава”, ”jätkuvalt”, ”διατηρεί”, ”to derive from”, ”továbbra is ... tesz szert”, ”continúa”, ”jatkuvasti” och ”fortsätter” i den bulgariska, estniska, grekiska, engelska, ungerska, rumänska, finska respektive svenska språkversionen av nämnda bestämmelse anger tydligt att dessa fördelar är sådana som huvudmannen fortsätter att ha efter agenturavtalet har upphört att gälla och som således är hänförliga till affärsuppgörelser som ingåtts med nämnda kunder efter detta upphörande. Med andra ord motsvarar nämnda fördelar de fördelar som huvudmannen fortsätter att dra, efter nämnda upphörande, av affärsförbindelser som handelsagenten har upprättat eller utvecklat under agenturavtalets fullgörande.
- 45 Mot denna bakgrund preciseras i artikel 17.2 a andra strecksatsen i direktiv 86/653 att det vid beräkningen av den gottgörelse som handelsagenten har rätt till efter det att agenturavtalet upphört att gälla, för att gottgörelsen ska vara rimlig, ska tas hänsyn till samtliga omständigheter och då särskilt handelsagentens förlust av provision från affärer med dessa kunder. Dessa provisioner motsvarar nämligen de fördelar som nämns i artikel 17.2 a första strecksatsen, eftersom de, i likhet med dessa fördelar, följer av affärsuppgörelser som ingåtts med de kunder som avses i sistnämnda bestämmelse efter det att agenturavtalet upphört att gälla.
- 46 ”Handelsagentens förlust av provision”, i den mening som avses i artikel 17.2 a andra strecksatsen i direktiv 86/653, avser således den provision som handelsagenten skulle ha fått om agenturavtalet hade fortsatt att gälla och motsvarar de fördelar till förmån för huvudmannen som består efter det att agenturavtalet upphört och som följer av affärsförbindelser som handelsagenten hade etablerat eller med avseende på vilka han i betydande omfattning hade ökat affärsvolymen före detta upphörande.

- 47 Det följer således av lydelsen i artikel 17.2 a i direktiv 86/653 att den provision som handelsagenten skulle ha uppburit för det fall agenturavtalet hade fortsatt att gälla, på grund av avtal som ingåtts efter det att agenturavtalet upphört att gälla med nya kunder som agenten skaffat huvudmannen före agenturavtalets upphörande, eller med kunder med vilka handelsagenten i betydande omfattning har ökat affärsvolymen före agenturavtalets upphörande, ska beaktas vid fastställandet av den gottgörelse som avses i denna artikel 17.2.
- 48 För det andra vinner denna tolkning stöd av det sammanhang i vilket artikel 17.2 a i direktivet ingår.
- 49 Såsom det har erinrats om i punkt 37 ovan, ger artikel 17 i direktivet medlemsstaterna möjlighet att, för att gottgöra handelsagenten för det fall agenturavtalet upphör, välja mellan två system som föreskrivs i punkt 2 respektive punkt 3 i denna artikel. Eftersom båda dessa system har till syfte att säkerställa en sådan gottgörelse, ska de förstås så, att de omfattar samma förutsättningar, nämligen förluster som hänför sig till tiden efter agenturavtalets upphörande (se, för ett liknande resonemang, dom av den 19 april 2018, CMR, C-645/16, EU:C:2018:262, punkt 28).
- 50 Vad gäller artikel 17.3 i direktiv 86/653 har domstolen redan slagit fast att handelsagenten har rätt till ersättning för bland annat den skada som han tillfogas till följd av att avtalsförhållandet med huvudmannen upphör på villkor som fråntar handelsagenten den provision som han eller hon skulle ha kunnat erhålla vid fullgörandet av agenturavtalet samtidigt som huvudmannen dragit stora fördelar av handelsagentens insatser, och/eller på villkor som innebär att handelsagenten inte har kunnat avskrika de kostnader och utgifter som uppkommit vid fullgörandet av handelsagenturavtalet på huvudmannens inrådan (dom av den 19 april 2018, CMR, C-645/16, EU:C:2018:262, punkt 27). Denna artikel 17.3 omfattar således fallet med framtida provisioner som skulle ha erhållits om agenturavtalet inte hade upphört att gälla.
- 51 Av detta följer att även artikel 17.2 i direktiv 86/653 ska omfatta detta fall och att den provision som handelsagenten skulle ha uppburit för det fall agenturavtalet hade fortsatt att gälla ska beaktas genom den gottgörelse som föreskrivs däri, på vissa där angivna villkor.
- 52 Även en tolkning av denna bestämmelse mot bakgrund av artiklarna 7 och 8 i direktivet bekräftar vidare denna tolkning. I artikel 7 föreskrivs nämligen att handelsagenten ska ha rätt till provision på avtal som ingås under avtalstiden under vissa villkor vilka preciseras i nämnda artikel 7. I artikel 8 i nämnda direktiv tilläggs att handelsagenten ska ha rätt till provision på avtal även om det ingås efter det att agenturavtalet upphört att gälla om avtalet i princip var på väg att ingås vid tidpunkten för detta upphörande.
- 53 I detta sammanhang ska artikel 17.2 i direktiv 86/653, för att säkerställa direktivets ändamålsenliga verkan, tolkas så, att den omfattar en annan situation än de som redan omfattas av artiklarna 7 och 8 i direktivet. Artikel 17.2 kan således inte omfatta situationer där handelsagenten inte har erhållit hela den provision som han har rätt till, eftersom dessa situationer omfattas av artikel 7 i direktivet. Artikel 17.2 kan inte heller tolkas så, att den är tillämplig på avtal som var på väg att ingås innan avtalet upphörde att gälla och som har ingåtts efter avtalets upphörande, vilka omfattas av artikel 8 i samma direktiv. De provisioner som avses i artiklarna 7 och 8 i direktiv 86/653 är nämligen till sin natur förvärvade rättigheter och är inte underkastade de särskilda begränsningar och krav som föreskrivs i artiklarna 17 och 18 i direktivet.

- 54 Den gottgörelse som föreskrivs i artikel 17.2 i direktiv 86/653 hänvisar således med nödvändighet till den provision som handelsagenten skulle ha uppburit för det fall agenturavtalet hade fortsatt att gälla, för avtal som ingåtts med nya kunder som agenten skaffat huvudmannen eller med kunder med vilka handelsagenten i betydande omfattning har ökat affärsvolymen.
- 55 Den rapport om tillämpningen av artikel 17 i rådets direktiv om samordning av medlemsstaternas lagar rörande självständiga handelsagenter som kommissionen presenterade den 23 juli 1996 [COM (96) 364 final], i enlighet med artikel 17.6 i direktiv 86/653, ska slutligen beaktas. Denna rapport innehåller detaljerade uppgifter om den faktiska beräkningen av den gottgörelse som föreskrivs i artikel 17.2 i direktivet och syftar till att underlätta en enhetlig tolkning av artikel 17 (se, för ett liknande resonemang, dom av den 26 mars 2009, Semen, C-348/07, EU:C:2009:195, punkt 22 och där angiven rättspraxis). I rapporten anges att denna gottgörelse motsvarar de fortsatta fördelar som huvudmannen drar av handelsagentens insatser efter det att agenturavtalet upphört att gälla. Det preciseras att det är fråga om att ersätta det goodwill-värde som har skapats åt huvudmannen. Det följer av dessa förklaringar att nämnda gottgörelse även ska täcka den provision som handelsagenten skulle ha uppburit för det fall att agenturavtalet hade fortsatt att gälla, för avtal som ingåtts med nya kunder som agenten skaffat huvudmannen eller med kunder med vilka handelsagenten i betydande omfattning har ökat affärsvolymen.
- 56 För det tredje talar även de mål som eftersträvas med direktiv 86/653 för denna tolkning av artikel 17.2 a i direktivet. Såsom det erinrats om i punkt 36 ovan syftar detta direktiv nämligen till att skydda handelsagenter gentemot deras huvudmän, att främja skyddet för affärsuppbyggnader och att underlätta varuhandel mellan medlemsstaterna genom ett inbördes närmande mellan medlemsstaternas rättssystem vad gäller handelsrepresentation.
- 57 Domstolen har i detta sammanhang slagit fast att artiklarna 17–19 i direktiv 86/653 syftar till att skydda handelsagenten efter det att avtalsförhållandet upphört och att de regler som direktivet föreskriver i detta avseende är av tvingande karaktär. Domstolen har härav dragit slutsatsen att varje tolkning av artikel 17 i direktivet som kan vara till nackdel för handelsagenten inte är tillåten (dom av den 19 april 2018, CMR, C-645/16, EU:C:2018:262, punkterna 34 och 35 samt där angiven rättspraxis). Ordalydelsen av nämnda artikel 17.2 ska därför tolkas på så sätt att den bidrar till att skydda handelsagenten och följaktligen fullt ut beaktar handelsagentens insatser vid fullgörandet av de transaktioner handelsagenten fått i uppdrag att utföra (se, för ett liknande resonemang, dom av den 7 april 2016, Marchon Germany, C-315/14, EU:C:2016:211, punkt 33).
- 58 Om uttrycket ”handelsagentens förlust av provision” begränsades till att endast gälla redan genomförda affärer skulle detta, såsom generaladvokaten har påpekat i punkt 73 i sitt förslag till avgörande, riskera att beröva agenten en ansevärd andel av den vinst som huvudmannen får, efter upphörandet av agenturavtalet, till följd av agentens arbete.
- 59 En tolkning av artikel 17.2 a i direktiv 86/653 enligt vilken provision som handelsagenten skulle ha uppburit för det fall agenturavtalet hade fortsatt att gälla, på grund av avtal som ingåtts efter det att agenturavtalet upphört att gälla, med nya kunder som agenten skaffat huvudmannen före agenturavtalets upphörande eller med kunder med vilka handelsagenten i betydande omfattning har ökat affärsvolymen före agenturavtalets upphörande, inte omfattades skulle således strida mot syftena med detta direktiv.
- 60 Mot bakgrund av det ovan anförda ska den första frågan besvaras enligt följande. Artikel 17.2 a i direktiv 86/653 ska tolkas så, att provision som handelsagenten skulle ha uppburit för det fall agenturavtalet hade fortsatt att gälla, på grund av avtal som ingåtts efter det att agenturavtalet

upphört att gälla, med nya kunder som agenten skaffat huvudmannen före agenturavtalets upphörande eller med kunder med vilka handelsagenten i betydande omfattning har ökat affärsvolymen före agenturavtalets upphörande, ska beaktas vid fastställandet av den gottgörelse som avses i artikel 17.2 i detta direktiv.

Den andra frågan

- 61 Den hänskjutande domstolen har ställt den andra frågan för att få klarhet i huruvida artikel 17.2 a i direktiv 86/653 ska tolkas så, att den omständigheten att engångsprovision utbetalas utesluter att provision som handelsagenten skulle ha uppburit för det fall agenturavtalet hade fortsatt att gälla, på grund av avtal som ingåtts efter det att agenturavtalet upphört att gälla, med nya kunder som agenten skaffat huvudmannen före agenturavtalets upphörande eller med kunder med vilka handelsagenten i betydande omfattning har ökat affärsvolymen före agenturavtalets upphörande, beaktas vid fastställandet av den gottgörelse som avses i artikel 17.2.
- 62 I detta hänseende, såsom det har påpekats i punkt 39 ovan, krävs det enligt artikel 17.2 a andra strecksatsen i direktivet att gottgörelsen beräknas så att den är rimlig med hänsyn till samtliga omständigheter i det enskilda fallet, och då särskilt handelsagentens förlust av provision.
- 63 Härav följer att ”handelsagentens förlust av provision”, i den mening som avses i denna bestämmelse, endast utgör en omständighet bland andra som ska beaktas vid bedömningen av huruvida gottgörelsen är rimlig. Valet av en viss typ av provision, såsom till exempel engångsprovision, kan således inte påverka den rätt till ersättning som föreskrivs i nämnda bestämmelse. Om så inte vore fallet, skulle det finnas en risk för att den obligatoriska karaktären av denna rätt till gottgörelse som föreskrivs i artikel 19 i direktivet kringgås.
- 64 I de handlingar som domstolen har tillgång till redogörs inte i detalj för vad som täcks av de engångsprovisioner som klaganden i det nationella målet erhöll inom ramen för handelsagenturavtalet mellan honom och O2 Czech Republic. Vid förhandlingen uppgav den sistnämnda emellertid att de engångsprovisioner som är i fråga i det nationella målet motsvarade schablonersättningar för alla nya avtal som, genom klaganden i det nationella målet, ingicks med nya eller befintliga kunder.
- 65 Om så var fallet, vilket det ankommer på den hänskjutande domstolen att kontrollera, skulle den kundkrets som skapats eller utvecklats av klaganden i det nationella målet kunna ge upphov till ett mervärde genom nya avtal vilka skulle ha gett rätt till provision om agenturavtalet inte hade upphört. Såsom generaladvokaten har påpekat i punkt 89 i sitt förslag till avgörande täcker sådana engångsprovisioner, under sådana omständigheter, inte den provision som handelsagenten förlorar och som är en följd av avtal som huvudmannen ingått med dessa kunder efter det att handelsagenturavtalet upphört att gälla.
- 66 Mot bakgrund av det ovan anförda ska den andra frågan besvaras enligt följande. Artikel 17.2 a i direktiv 86/653 ska tolkas så, att den omständigheten att engångsprovision utbetalas inte utesluter att provision som handelsagenten förlorar och som är en följd av avtal som huvudmannen, efter det att handelsagenturavtalet upphört att gälla, ingått med nya kunder som agenten skaffat huvudmannen före agenturavtalets upphörande eller med kunder med vilka handelsagenten i betydande omfattning har ökat affärsvolymen före agenturavtalets upphörande, beaktas vid fastställandet av den gottgörelse som avses i artikel 17.2.

Rättegångskostnader

67 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i det nationella målet utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (tredje avdelningen) följande:

1) Artikel 17.2 a i rådets direktiv 86/653/EEG av den 18 december 1986 om samordning av medlemsstaternas lagar rörande självständiga handelsagenter

ska tolkas så,

att provision som handelsagenten skulle ha uppburit för det fall agenturavtalet hade fortsatt att gälla, på grund av avtal som ingåtts efter det att agenturavtalet upphört att gälla, med nya kunder som agenten skaffat huvudmannen före agenturavtalets upphörande eller med kunder med vilka handelsagenten i betydande omfattning har ökat affärsvolymen före agenturavtalets upphörande, ska beaktas vid fastställandet av den gottgörelse som avses i artikel 17.2 i detta direktiv.

2) Artikel 17.2 a i direktiv 86/653

ska tolkas så,

att den omständigheten att engångsprovision utbetalas inte utesluter att provision som handelsagenten förlorar och som är en följd av avtal som huvudmannen, efter det att handelsagenturavtalet upphört att gälla, ingått med nya kunder som agenten skaffat huvudmannen före agenturavtalets upphörande eller med kunder med vilka handelsagenten i betydande omfattning har ökat affärsvolymen före agenturavtalets upphörande, beaktas vid fastställandet av den gottgörelse som avses i artikel 17.2.

Underskrifter